

**UNIVERSITET
XABARNOMASI**

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
2-SON

**UNIVERSITY
HERALD**

2022
VOLUME №2

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
2-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 2**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 2**

2/2022

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

Sh.I.Mustafakulov

Bosh muharrir:

N.Muradullayev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

O.Raximberdiyev

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
3. DSc., I. Yuldashev (Woosong University, J.Koreya)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
11. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
12. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
13. I.f.d., prof., R. Xasanov (Iqtisodiyot Vazirligi);
14. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
15. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
16. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
17. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
18. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
19. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
20. I.f.n., dotsent, M. Amonboyev (TDIU)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2022

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon.

Outline/Mundarija:

Tashqi savdo va investitsiya / Foreign trade and investment			
1.	X. Sabirov, Sh. Xoshimov	Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining yalpi ichki mahsulotiga ta'siri	4-7
Bank ishi / Banking			
2.	G. Kuvvatov	Management of financial resources of the enterprise	8-10
3.	I. Abdugʻaniev	Prospects for the development of innovative banking services in new Uzbekistan	11-12
Raqamli iqtisodiyot / Digital economy			
4.	S. Akbarova	Ta'limni raqamlashtirish: tuchunchalar va texnologiyalar	13-16
5.	N. Raxmonov	Sanoat – 4.0 dasturi rivojlanishining istiqbol va muammolari	17-19
6.	Q. Isayev	Inklyuziv iqtisodiyot sharoitida ko'zi ojizlar ishtirokidagi kichik biznes faoliyati rivojlanishining xorij tajribasi	20-27
Turizm / Tourism			
7.	H. Rasulov	Covid-19 ning turizmga ta'siri va o'zbekistonda pandemiya davrida turizm sanoatini saqlab qolish va qayta tiklash doirasida ko'rilgan chora tadbirlar	28-31
8.	N. Imomova	Mamlakatimizda ishchi kuchi migratsiyasini tartibga solishning ustivor yo'nalishlari	32-35
Psixologiya/ Psychology			
9.	N. Shomurodova	Interpretation of the concepts of "charisma" and "leadership" in psychology	36-37
10.	F. Khamidullayev, A. Yunusov	Nascency, negative impact and development of deviant behavior on the child in the psyche under the influence in the family	38-39
Pedagogika / Pedagogy			
11.	M. Jamoliddinov, G. Najmiddinov	O'zbekistonda folklor san'atining shakllanishi va rivoji	40-41
12.	Kh. Khujamatova	Some effective methods of teaching children in pre-school period	42-43
13.	G. Musaxanova	Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	44-47
14.	J. Shaturaev	Education in Indonesia: financing, challenges of quality and academic results in primary education	48-52
Filologiya / Philology			
15.	G. Madaminova	Implementation of drama activities for foreign language teaching classrooms	53-55
16.	M. Najmiddinov	O'zbekcha-inglizcha-ruscha lingvistik atamalarining elektron lug'atida terminlarni tavsiflashning leksikografik asoslari: so'zlik va ekvivalent muammosi	56-58
17.	G. Sanginova	O'zbekistonning ta'lim tizimini rivojlantirishda – jahon tajribasi	59-60
Oziq ovqat va qishloq xojaligi / Philology			
18.	X. Sabirov, A. Elibayeva	Forecasting the development trend of the food industry	61-64
19.	Э. Уктаев	Перспективы развития агро-кластеров в Узбекистане	65-67

MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING TASHKILOTCHILIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Gulnora Musaxanova

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti katta o'qituvchisi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 10-Noyabr, 2021 Tasdiqlandi: 15-Mart, 2022 Jurnal soni: 2 Maqola raqami: 13 DOI: https://doi.org/10.54613/001127	Ushbu maqolada muallif tomonidan bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari talabalarining mustaqil ta'lim jarayonida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun nimalarga e'tibor qaratish lozimligi, talabalarining mustaqil faoliyatini tashkil etishning afzalliklari va kamchiliklari, o'quv jarayonida o'tiladigan fanlar doirasidagi mustaqil ish orqali qamrab olinadigan vazifalar haqida fikr yuritilgan.
KALIT SO'ZLAR mustaqil ta'lim, tashkilotchilik qobiliyati, ta'lim, faollik, mustaqil fikr	

Kirish

Barchamizga ma'lumki, har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi bo'lgan ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Mamlakatimizning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy qiyinchiliklarni bosib o'tib, taraqqiyot yo'lga kirishi ta'lim tizimini isloh qilish bilan bog'liq. Shu jihatdan bugungi kunda kadrlar tayyorlash masalasiga eng muhim vazifa sifatida qaralib, ta'lim tizimida islohotlarni amalga oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada pedagog kadrlarni tayyorlashda ularni bilimlar bilan qurollantirish, ayniqsa o'tiladigan fanlar samaradorligini oshirish va ularga ajratilgan mustaqil ta'lim soatlarini samarali tashkil qilish g'oyatda muhimdir.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini tahlil etar ekanmiz, O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarni tahlil qilish, zamonaviy bilimlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlarni tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli Farmoni asosida "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi" qabul qilinganligi ayni mazkur muammolarni bartaraf etishga qaratilganligini e'tirof etish mumkin.

Shu bilan birga, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari talqin etilganligi bois, 2020 yil 23 sentyabrda tasdiqlangan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlariga e'tibor qaratilganligi o'ta muhimdir.

Mazkur Qonunida mustaqil ta'lim olish yakka tartibda amalga oshirilishi hamda ta'lim oluvchilarni kasbiy, intellektual, ma'naviy va madaniy rivojlantirishga xizmat qilishi, oilada mustaqil ravishda ta'lim olgan shaxslarga davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ta'lim to'g'risidagi hujjatni berilishi davlat ta'lim muassasalarining tasdiqlangan o'quv dasturiga muvofiq eksternat tartibida amalga oshirilishi ko'rsatib o'tilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bugungi kunda mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish va bu sohada uchrayotgan muammolar ustida izlanishlar olib borish borasidagi muammolarni hal etish dolzarb masala hisoblanadi. Shu bois, "Ta'lim to'g'risida" gi Qonunda mustaqil fikrlaydigan, yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash tizimi aks ettirilgan. Shuningdek, mazkur muammolarni tizimli hal qilish borasida Respublikada huquqiy me'yoriy asoslar yaratildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha

rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni, 2018 yil 5 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-sonli qarori, shuningdek, mustaqil ish talqiniga oid bo'lgan yondashuvlarni tahlil qila turib, shuni aytish mumkinki, bugungi kunda o'quv jarayonida mustaqil ta'limning ahamiyati muhim hisoblanadi.

N.A.Muslimov mustaqil ta'limga ta'rif keltirib: "Mustaqil ta'lim-bilimlarni o'zlashtirish, tasavvurlarini rivojlantirish tuchunchalari, ko'nikma va malakalarini hosil qilish bo'yicha o'quv jarayonining sub'ektiv maqsadga muvofiq, muntazam, mustaqil hamda avtonom faoliyatni tashkil etish demakdir" deb fikr bildirgan.

M.F.Hakimova talabalarining mustaqil faoliyatini tashkil etishga ta'rif keltirib: "Mustaqil ta'lim talabalarda ijodkorlikni, mustaqillikni rivojlantiradi. Talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etishda ma'lum fanning xususiyatidan kelib chiqib mustaqil ishning mazmuni, shakli va vazifalari tanlab olinadi. Topshirilgan mustaqil ishni bajarish uchun pedagog kerakli adabiyotlar va yo'l-yo'riqlarni ko'rsatishi, qisqacha tushuntirish berishi lozim. Talaba bajarishi kerak bo'lgan mustaqil ish ko'p vaqt egallamasligi va shu bilan bir qatorda talabaga rivojlantiruvchi sifatida ta'sir ko'rsatishi kerak" deb fikr bildirgan.

R.X.Djuraev va S.T. Turg'unovlarning qayd etishicha, "Mustaqil ta'lim - bu insonning o'zi tanlagan vositalar va adabiyotlar yordamida ajdodlar tajribasini, fan va texnika yutuqlarini o'rganishga yo'naltirilgan shaxsiy harakatlar jarayoni. Bunda insonning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari, mustaqil fikrlash qobiliyati asosiy rol o'ynaydi",- deb fikr bildirganlar.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ishda oliy ta'lim muassasalarida talabalarining mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirish omillaridan foydalanishning mazmuni maqsadi, vazifalari va tamoyillari o'rganildi. Tadqiqot davomida tizimli yondashuv va tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Ushbu maqolaning nazariy va uslubiy asosi sifatida talabalarining mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirishga oid adabiyotlar hamda ilmiy maqolalar, pedagog olimlarning mustaqil ta'limni rivojlantirish borasida olib borgan izlanishlari, olimlar va soha vakillarining yozma va og'zaki fikr-mulohazalarini tahlil qilish, jarayonlarni kuzatish amalga oshirildi. Mavzuni o'rganish jarayonida mustaqil ta'lim orqali talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini o'rganishda taqqoslash, nazariy va amaliy

materiallarni jamlash hamda tizimli tahlil qilish kabi usullar qo'llanilgan.

Tahlil va natijalar

Ma'lumki, talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlari o'zlashtirayotgan fanlari asosida mustaqil ta'lim jarayonida ma'lum bilim, ko'nikma va malakalar hamda tajribalar zahirasi asosida rivojlanadi. O'quv fanlarini Shuqur va puxta o'zlashtirish, ta'lim va innovatsion yondashuvlar asosida axborotlarni mustaqil izlab topish, uni atroflicha tahlil eta olish, ilmiy va ijodiy tafakkurini boyitish, o'quv-biluv jarayonidagi savol-javob va bahs-munozaralarda faol qatnashish, o'z fikr-mulohazasini asosli dalillar bilan bayon qilish hamda uni himoya eta olish qobiliyati har bir talaba – bo'lajak mutaxassisni oldida turgan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Pedagogik tadqiqotlarda ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim jarayonida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishni quyidagi ko'rinishlarda bo'lishi keltirilgan:

Axborotni tuchuntira olish qobiliyati. Tashkilotchilik faoliyati rivojlangan talabalar mustaqil ta'lim jarayonida ma'lumotni tuchunarli tilda tuchuntira olish, boshqa talabalar ham uni to'g'ri tuchunganligi va o'zlashtirganligiga ishonch hosil qilishi muhim hisoblanadi.

Qaytar aloqa o'rnatish olish qobiliyati. Tashkilotchilik qobiliyati bor talabalar guruhdagi talabalar bilan qaytar aloqa o'rnatish olishi va o'zi nimanidir ishonib topshirgan talabaning o'ziga ajratilgan vazifa natijasi va ish jarayoniga shaxsan qarashi kerak.

Mustaqil ta'lim jarayonida tashkilotchilik qobiliyati shakllangan talabalar vaziyatni to'g'ri baholagan holda o'z vaqtida tegishli konstruktiv tanqid va shu bilan birga alternativ takliflarni kiritishi zarur hisoblanadi.

Tashkilotchilik qobiliyati rivojlangan talabalarining o'zini-o'zi boshqarish qobiliyati yuqori darajada rivojlangan bo'lishi zarur. Hatto tashkilotchi jamoani tanbeh berishi kerak bo'lsa ham, bu ishni xotirjamlik bilan va munosib tarzda bajarish kerak.

Tashkilotchi talaba u bilan birga izlanishlar olib borayotgan talabalarni nimani kutayotgani va nimani talab qilayotganini (shakli, muddati, natijasi, usullari) aniq bilishi va tuchunishi kerak, boshqarish, guruh ichida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarning oldini olish va hal qilish, guruhdoshlari bilan muloqot qilish qobiliyati rivojlangan bo'lishi zarur.

Bundan tashqari, tashkilotchi vakolatlarga ega bo'lishi, qat'iy, ammo adolatli, baholashda to'g'ri bo'lishi, o'zi zimmasida nima borligini yaxshi tuchunishi, yuqori malakaga ega bo'lishi talab etiladi. Qobiliyati asosan, tug'ma xususiyatlar bilan belgilanadigan yetakchi talabadan farqli o'laroq, deyarli hamma tashkilotchi bo'lishi mumkin. Biroq, talabalarda ruhiy reaksiyalarning tezligi, temperamenti va boshqa xususiyatlar kabi tarzida o'z ta'sirini o'tkazadi.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

1. Faollik va mustaqillikning dastlabki darajasida o'qituvchi ta'lim oluvchilarga ilgari o'zlashtirilgan tayanch bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini eslatadi. Yangi o'quv materialini tuchuntiradi. Bu jarayonda ta'lim oluvchilarning o'rganishga xohishi, qiziqishi emas, balki unga o'quv jarayonini tashkil etish shakllari, xonalar jihozlanishi, nazariya bilan amaliyotning ta'minlanishi kabilar o'z ta'sirini ko'rsatadi.

2. Kommunikativ faollik va mustaqillik darajasida ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining o'zaro fikr va tajriba almashishlari talab darajasida yo'lga qo'yilgan bo'ladi. Bunda o'quv materiallarini barcha ta'lim oluvchilar deyarli bir xil darajada o'zlashtiradilar, ularning fanga bo'lgan qiziqishi doimiy va barqaror ijodiy emotsiyalar bilan mustahkamlanadi. Ta'lim oluvchilar mustaqil holda o'zlashtirilgan o'quv materialiga izohlar beradilar, amaliy harakat metodlarini bajarib ko'rsatadilar.

Mustaqil fikr yuritishga, aqliy va ijodiy faollikka erishishga qaratilgan mashg'ulot turi mustaqil ta'lim bilan bog'liq bo'ladi. Mustaqil ta'limning asosiy masalasi ham aynan talabaning dars va darsdan tashqari faoliyati va faolligini ta'min etishga yo'naltirilgan shart-sharoit, erkin fikr va kasbiy mas'uliyatni his qilishni ta'min etishga qaratilgan ijodiy jarayondan iborat.

Talabalarining mustaqil faoliyatini bir nechta inkor etilmaydigan afzalliklari bor, ular quyidagilar:

- dolzarb bilimlar; eng so'nggi g'oyalar va tendentsiyalar bilan tanishish; shaxsiy ta'lim dasturlari; dasturdagi faqat qiziqarli mavzular; vaqtini tejash; yuqori motivatsiya; samaradorlik; muloqot doirasini kengaytirish; eng yaxshi o'qituvchilardan o'rganish; bepul ta'lim olish.

Bugungi kunda ijtimoiy taraqqiyotning talablariga muvofiq mustaqil ta'lim texnologiyasi asosida talabalarining erkin ijodiy tafakkuri va shunga qaratilgan pedagogik g'oyalar samaradorligini kafolatlovchi ta'lim mazmunini takomillashtirishga erishish asosiy maqsad hisoblanadi.

• Mustaqil ta'lim jarayonini oddiy tashkil etish yo'lga quyidagilarni kiritish mumkin:

- motivatsiyani uyg'otish; maqsadni to'g'ri qo'yish;
- mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etuvchi resurslar ro'yxatini tuzish;

- kundalik ish tartibini rejalashtirish;
- ayni kundagi taraqqiyot, rivojlanishni kuzatib borish.

Bizga ma'lumki, globallashuv davrida har kuni millionlab voqealar yuz bermoqda, ulkan miqdordagi yangi ma'lumotlar paydo bo'lmoqda, eskisi dolzarb bo'lmay qolmoqda, shular tufayli turli sohalaridagi tendentsiyalar o'zgaradi.

Talabalarining mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etishning ijodiy va salbiy tomonlari mavjud:

Ijodiy tomonlari:

1. mustaqil ta'lim talabalar uchun deyarli har doim bepul va hamma uchun qulay;
2. talabalar xohlagan vaqtlarida, xohlagancha va istalgan joyda mashq qilishlari mumkin;
3. talabalar faqat kerakli, dolzarb, foydali bilimlarni olishlari mumkin;
4. talabalar agar xohlasalar bilim, tajriba va fikr almashish uchun o'zlarini guruhlarini tuzishlari mumkin;
5. mustaqil ta'limga sarflangan vaqt, qoida tariqasida, universitetda to'liq o'qish uchun sarflangan vaqtdan kamligini bilish;

6. talabalar mustaqil ta'limni o'zlarining sevimli mashg'ulotlari, ishlari bilan birlashtirishlari imkoniyatining mavjudligi.

Salbiy tomonlari:

8. talabalar tomonidan mustaqil olingan bilimlarning hujjatli dalillari yo'qligi (diplom yo'q).
9. talabalar mustaqil ta'lim jarayonida o'zlariga maslahat beradigan, yo'l ko'rsatadigan, tuchuntirib beradigan pedagoglar bilan ishlashda muammolarga uchrashlari (pedagoglarni bo'sh vaqtlarini topishlari).

10. mustaqil ta'lim talabalardan katta iroda va sabr-toqatni talab qiladi. Mustaqil biron bir narsani bajarish har doim ham qiyin.

Universitetda o'quv jarayonida o'tiladigan fan doirasidagi mustaqil ish quyidagi vazifalarni hal qiladi:

• talabalarining auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar davomida olgan bilim, ko'nikmalarini mustahkamlash va kengaytirish;

• o'quv dasturidagi mavzular bo'yicha qo'shimcha bilim va ko'nikmalarni egallash;

• tadqiqot faoliyati bilan bog'liq bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish;

• ta'lim sifatini rivojlantirishga yo'nalish va munosabatni rivojlantirish

• mustaqil ta'limni sifatli tashkil etishga munosabatni takomillashtirish;

• o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish;

• fikr mustaqilligini, takomillashtirish va o'zini-o'zi anglash qobiliyatini shakllantirish;

• mustaqil nazariy, amaliy va o'quv-tadqiqot faoliyati uchun ko'nikmalarni rivojlantirish.

• Bizningcha, talabalarining mustaqil ishlarini bajarish va uni amalga oshirish uchun universitet tomonidan bir qator shartlar talab qilinadi:

- moddiy-texnik bazaning mavjudligi;
- talabalarining mustaqil ishi uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar fondining mavjudligi va u bilan auditoriyada va auditoriyadan tashqari vaqtda ishlash imkoniyati;

- talabalarning mustaqil ishiga kiritilgan aniq vazifalarni bajarish uchun binolarning mavjudligi;
- talabalarning mustaqil ishlariga kiritilgan topshiriqlar mazmunining asosiligi;
- mustaqil ishlarni fanlarning namunaviy va ishchi dasturlari bilan aloqadorligini ta'minlagan holda mustaqil ishni tashkil qilish yo'llarini ishlab chiqish;
- talabalarning mustaqil ishlarining barcha bosqichlarini professor -o'qituvchilar tomonidan qo'llab-quvvatlash, uning natijalarini joriy va yakuniy nazorat qilish.

Zamonaviy o'quv jarayoni doirasida mustaqil ishlashning o'ziga xos printsiplari quyidagilardan iborat:

1. -professor-o'qituvchining interaktivligi printsiplari (talabalarning harakatlarini boshqarish va tuzatish imkonini beradigan interaktiv dialog va mulohazalarni ta'minlash).

Xorijiy tajribalarga asoslanib shuni aytish mumkinki, talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda o'quv loyiha va keys – stadi metodlaridan foydalanish yuqori samara beradi.

Loyiha ta'limining ilmiy asoslari bunan 300 yil avval asoslana boshlangan. Nemis pedagogi M.Knollning tadqiqotlarida ko'rsatilishicha, "loyiha" tuchunchasi XVI asrda italiyalik me'morlar tomonidan arxitektura sohasining ilmiy asoslarini tizimlashtirgan holda uni fan sifatida e'tirof etilgan vaqtda shakllangan. XVIII asrning oxirida muhandislik sohasining tezkor rivojlanishi dastlab Frantsiya, so'ngra Germaniya, Avstriya, Shveytsariyadagi, XIX asr o'rtalarida esa AQShdagi o'quv loyihalarining texnika va sanoat oliy maktablarida keng qo'llanilishi uchun imkoniyat yaratdi.

Ye.S.Polat loyiha metodi yordamida ishni tashkil qilishning ma'ruza, seminar mashg'uloti, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, loyihani himoyalash, kurs ishi loyihalari kabi shakllarini alohida ajratib ko'rsatadi. Vaqt o'tishi bilan loyiha metodi ta'limni baholash, shakllarini belgilash va mazmunini tashkil qilishda yangi yo'nalishlarga ega bo'lib bormoqda. O'qitish tizimini faollashtirish maqsadida pedagogika amaliyotida jamoaviy loyiha metodidan foydalanish mumkin. Ushbu masalalar Ch.Mayers va T.V.Jonsning ilmiy izlanishlarida ham o'z aksini topgan.

Loyiha – aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli.

Loyiha dastur, model, texnologik xarita va boshqa ko'rinishda namoyon bo'ladi. Loyihaning asosini ilmiy yoki ijodiy xarakterga ega g'oya tashkil etadi.

Loyihalash – boshlang'ich ma'lumotlarga asoslanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda loyiha ta'lim metodidan foydalanish quyidagi natijalarni ko'rsatadi:

- ushbu metod talabalarda ijodkorlik xislatlarini shakllantirish imkonini yaratadi;
- talabalarni mustaqil hayotga tayyorlash va malaka-ko'nikmalarni hosil qilishga zamin bo'ladi;
- ushbu metod orqali talabalarda axborotlarni mustaqil qidirib topish ko'nikmasi shakllanadi;
- talabalarda ilmiy adabiyotlarni o'qish ko'nikmasi shakllanadi;
- talabalarda yozma shaklda yetkaziladigan axborotni izlash ko'nikmasi shakllanadi;
- talabalarda og'zaki shakldagi axborotni yetkazish ko'nikmasi shakllanadi;
- talabalarda tahliliy axborotlarni ko'rgazmali taqdim etish ko'nikmasi shakllanadi;
- hamkorlikda ishlash ko'nikmasi shakllanadi;
- muammoli va amaliy vaziyatlarni tahlil qilish, o'quv topshiriqlarini no'anaviy yechish yo'llarini topish, g'oyalarni ishlash va xulosalar qabul qilish ko'nikmasi shakllanadi;
- talabalarda qaror qabul qilish, vaziyatni to'g'ri baholay olish, bir – birlarini tuchuna olish ko'nikmalari shakllanadi;
- loyiha metodi talabalarni mehnat faoliyatiga tayyorlashning bir shakli hisoblanadi.

Xorijiy davlatlar ta'lim tizimida loyiha usuli bugungi kunla ham faol va juda muvaffaqiyatli qo'llanib kelinmoqda.

Coalition of Essential Schools yoki qisqacha CES - bu AQSh ta'lim tizimining muqobil yo'nalishiga tegishli maktablar tarmog'i hisoblanadi.

Bu maktablar oldiga aniq vazifa qo'yiladi, ya'ni: ta'lim oluvchilar tashabbusini psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash uchun sharoit yaratish.

Bu maktablarda ta'lim jarayonini tashkil etish tamoyillari tizimi ishlab chiqilgan, ularga:

1. amaliy faoliyat asosida ta'lim jarayoni tashkil etish;
2. ta'lim jarayonini amaliy muammolarni hal qilish bilan bog'liq bo'lgan haqiqiy amaliyotga yo'naltirish;
3. ta'lim jarayonini – bu o'quv faoliyati emas, balki, o'rgatuvchi faoliyat sifatida tashkil etish;
4. ta'lim shakli-o'quv loyiha - ta'lim faoliyatining tarkibiy qismini tashkil etuvchi elementlardan iborat ekanligi;
5. o'ylab topilgan, modellashirilgan, eskirgan muammolar ustida emas, balki bugungi kunda mavjud bo'lgan haqiqiy muammolar ustida izlanishlar olib borish;
6. ta'limning ajralmas qismi - bu refleksiya. Ta'lim oluvchilarning o'quv loyihalar ustida izlanishlarining ijtimoiy, amaliy va ta'lim tajribalarini guruhda va individual ravishda o'qituvchi bilan muhokama qilish;
7. ta'lim beruvchi-fan o'qituvchisi emas, balki talaba uchun maslahatchi murabbiydir. Uning vazifasi mashq qildirish, amaliy muammolarni hal qilishga deyarli tayyorlash, faoliyatni tashkil etish usul va vositalariga o'rgatish.

Bizningcha, bugungi kunda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar davrida yuqorida keltirilgan fikrlarni uzluksiz ta'lim tizimiga tadbiiq etilishi mustaqil ta'lim va unda talabalarning tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi usul va vositalardan yana biri keys – stadi texnologiyasi haqida to'xtalib o'tamiz.

Bizningcha, mustaqil ijodiy faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi hisoblangan keys – stadi talabalarning mustaqil o'quv tadqiqot ishi hisoblanadi. Keys – stadi talabalarning o'z yo'nalishlarida olgan nazariy va amaliy bilimlarining yakuniy natijasi hisoblanadi. Keys ishini tayyorlash jarayonida talabaning mustaqil tarzda nazariy va amaliy ma'lumotlarni umumlashtirish hamda tahlil etish, zarur xulosalar chiqarish va shu asosda tanlangan muammoli mavzu bo'yicha o'zining tavsiya va takliflarini ishlab chiqish bilan ularni asoslash bo'yicha qobiliyati ochiladi.

Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda keys - stadi ta'lim metodidan foydalanish quyidagi natijalarni ko'rsatadi:

- keysning ta'limiy maqsadi talabaga nafakat nazariyani bilishni, balki kasbiy vazifalarni hal etish ko'nikmasi shakllanadi;
- guruh a'zolarini faoliyatini tashkil etish ko'nikmasi shakllanadi;
- axborot ta'minotini tashkil etish, yangi axborotlarni mustaqil izlashga o'rganish ko'nikmasi shakllanadi;
- guruh a'zolaridan keysda bayon etilgan muammoni kelib chiqishi va uni bartaraf etish yo'llari bo'yicha ma'lumotlarni qabul qilishni tashkil etish shakllanadi;
- guruh a'zolari tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarni taxlil etish shakllanadi;
- tuchuntira olish qobiliyati (muammolarni taxlil qilish jarayonida yuzaga kelgan fikrlarni yetkaza bera olish, muammoning asosiy jihatlariga e'tibor qaratish) shakllanadi;
- kuzatuvchanlik qobiliyati (sinchkovlik, vaziyatni baholay olish) shakllanadi;
- nutq qobiliyati (keys vaziyatida aks etgan muammoni taxlil etganda talabalarda nutq gramatikasi shakllanadi, shu bilan birga talaba nutqi matnning mazmuniga e'tibor qaratadi, talaba nutqi aniq, imloviy jihatdan to'g'ri, tuchunarli va ifodali bo'lishiga, hamma savollarga ishonch bilan, ilmiy dalillar asosida javob berishi, erkin nutq qoidalariga amal qilishini shakllantirish qobiliyati) shakllanadi.

Xulosa va takliflar

Bizga ma'lumki, oliy ta'lim muassasalari mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari bugungi kunda asosiy dolzarb masalardan biri hisoblanadi. Bu borada quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Birinchidan, bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda, ilg'or xorijiy davlatlar mustaqil ta'lim tizimidagi yangiliklarni tadbiq etish, nazariy bilimlarini amalda qo'llashga tayyorlik va bunga qobiliylikni rivojlantirish, bo'lg'usi mutaxassislarda mustaqillik va tashabbuskorlik, iqtisodiyotdagi tadqiqotlarning turli jihatlari bilan bog'liq keng doiradagi muammolarini idrok etish hamda uni yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish;

Ikkinchidan, talabalarining bajargan mustaqil ishlarini o'z vaqtida rag'batlantirish, kreativ holda yondashgan talabalarining ishlarini ommalashtirish;

Uchinchidan, professor-o'qituvchilar tomonidan talabalarga mustaqil ishini bajarish uchun zarur ko'rsatmalarni tizimli berib borish;

To'rtinchidan, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda xorij tajribasidan foydalanish imkoniyatlarini yo'lga qo'yish.

Beshinchidan, o'quv loyiha va keys – stadi metodlari orqali talabalarda nostandart vaziyatlarda bir tizimli asosda va samarali harakat qilish, oqilona va qiyosiy yechimlarni qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish;

Oltinchidan, o'quv loyiha va keys – stadi metodlari orqali talabalar kasbiy faoliyat davrida korxona va tashkilotlarda vujudga keladigan turli xil muammoli vaziyatlarni tahlil etish malakalari va ko'nikmalarini egallashi, tahlil qila bilish qobiliyatini o'stirishi bilan ahamiyatli.

Yuqorida sanab o'tilgan fikrlarga asoslangan holda aytish mumkin, mustaqil ta'lim jarayonini faqat ma'lum bir tarzda tashkil etilganida ijobiy natijani beradi, ya'ni unga tizimli yondashuvni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Талим тўғрисида"ги Қонун. ЎРҚ-637-сон. 2020-йил 23-сентябр. <https://lex.uz/>
2. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепцияси. 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармони. <https://lex.uz/>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони.
4. 2018 йил 5 июндаги "Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-3775-сонли қарори.
5. Ҳақимова М., Мусаханова Г. 2019. Касбий педагогика. Т. ТДИУ, 306 б.
6. Муслимов Н.А. 2007. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий методик асослари. Дисс.. пед. ф. д. – Т.
7. А. В. Меренков, С. В. Кунщиков, Т. И. Гречухина, А. В. Усачева, И. Ю. Вороткова; под общ. ред. Т. И. Гречухиной, А. В. Меренкова. 2016. Самостоятельная работа студентов: вид, форма, критерии оценки: учеб.-метод. пособие; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, — 80 с.
8. Н.А. Муслимов, М.Т.Мирсолиева, Г.Н.Ибрагимова, Р.Дж.Ишмухаммедов, А.Б.Тўраев. 2019. "Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш" модули бўйича ўқув –услубий мажмуа. Тошкент. 130 -бет.
9. Fayzievna, K. M., Narmuratovna, M. M., Mamurjanovna, B. U., Mavlyanovna, M. G., & Shukhratovna, A. S. 2020. Opportunities of Innovation Technologies in Higher Education. International Journal on Integrated Education, 3(12), 282-285.
10. Г.Мусаханова. 2020. Мустақил таълим жараёнида талабаларнинг ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. 6/ (№ 00050) <http://iqtisodiyot.tsue.uz>.
11. М.Баракаев ва бошқалар. 2017. Мустақил таълимни ташкил этиш методикаси. Ўқув – услубий қўлланма. Т., Истиклол нури.
12. Джурев Р.Х. 1992. Теория и практика интенсификации профессиональной подготовки учащихся профтехколледжей.–Т.: Фан,– С.259.

**QO'QON UNIVERSITETI
XABARNOMASI**

**KOKAND UNIVERSITY
HERALD**

**ВЕСТНИК КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

2 / 2022

ISBN: 2181-1695

Bosishga ruxsat etildi 2022-yil 25-aprel.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8 «Libre Franklin, Montserrat»
garniturası. Shartli bosma tabog'i 5. Adadi 20 nusxa.
Buyurtma rakami № . Baxosi shartnoma asosida.
“Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”
bosmaxonasida
chop etildi.

